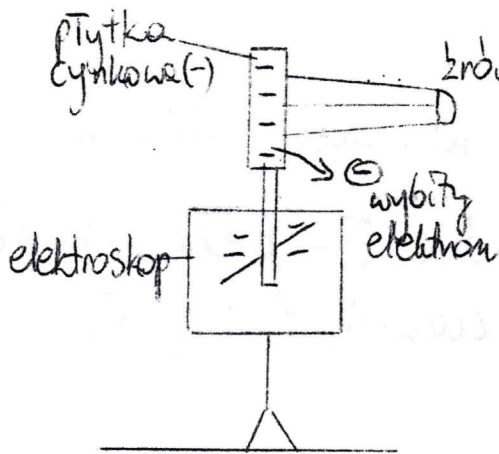

Światło wykazuje dwoistą naturę: jest falą i materią. Falowy charakter światła potwierdza zjawiska: dyfrakcji, interferencji i polaryzacji. Natomiast korpuskularną (cząsteczkową) naturę potwierdza zjawisko fotoelektryczne zewnętrzne - fotofekt.

Doświadczenie

Płytkę cynkową połączono z elektroskopem i układ naelektryzowano (-). Po oświetleniu płytki cynkowej promieniowaniem UV elektroskop po pewnym czasie się rozelektryzuje. Spowodowane to zostało wybiciem elektronów z płytki.

Zjawisko fotoelektryczne zewnętrzne - fotofekt - polega na emisji elektronów z powierzchni metalu pod wpływem padającego na metal promieniowania elektromagnetycznego.

Zjawiska tego nie można było wyjaśnić w oparciu o falową naturę światła ponieważ:

1) energia kinetyczna wybitych elektronów (fotoelektronów) nie zależy od natężenia promieniowania.

Natężenie światła padającego na metal decyduje o liczbie fotoelektronów, ale energia kinetyczna nie zmienia się.

2) energia kinetyczna fotoelektronów zależy od częstotliwości promieniowania.

W 1905 roku A. Einstein podał wyjaśnienie tego zjawiska w oparciu o korpuskularną naturę światła:

* światło jest wiązką cząstek, które nazywamy fotonami.

Foton - cząstka elementarna o masie spoczynkowej równej zero, poruszająca się z prędkością światła c . Jest to kwant ("porcja") energii.

Energia fotonu obliczamy ze wzoru Plancka: (2)

$$E = h \cdot f$$

$h = 6,63 \cdot 10^{-34} \text{ J} \cdot \text{s}$ - stała Plancka

f - częstotliwość promieniowania $[\text{Hz}]$

Częstotliwość promieniowania można obliczyć ze wzoru:

$$|c = \lambda \cdot f| \Rightarrow |f = \frac{c}{\lambda}|$$

a więc energię fotonu można również obliczyć ze wzoru:

$$E = \frac{h \cdot c}{\lambda}$$

$c = 3 \cdot 10^8 \frac{\text{m}}{\text{s}}$ - prędkość światła
 λ - długość fali $[\text{m}]$

* Zgodnie z zasadą energii:

$$E = W + E_{k\text{max}}$$

E - energia fotonu

W - praca wyjścia - energia potrzebna do "wyrwania" elektronu z metalu, zależy od rodzaju metalu

$E_{k\text{max}}$ - maksymalna energia kinetyczna wybitego elektronu

$$|E_{k\text{max}} = \frac{m_e \cdot v_{\text{max}}^2}{2}|$$

m_e - masa elektronu $[\text{kg}]$
 v_{max} - maksymalna prędkość wybitego elektronu

1 foton wybija 1 elektron

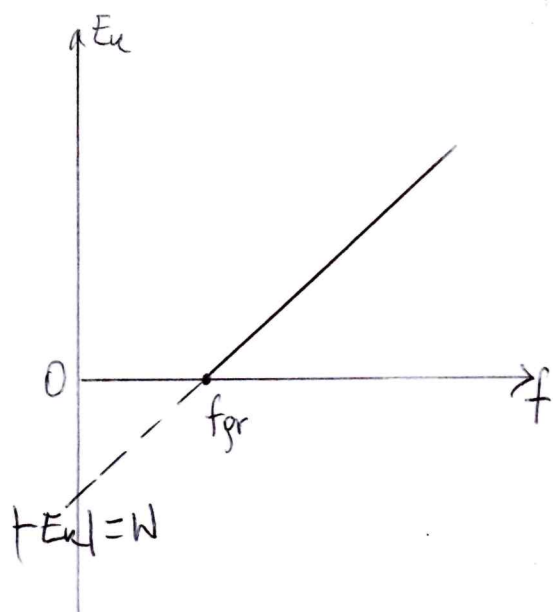
Zależność energii kinetycznej wybitego elektronu od częstotliwości promieniowania

$$E = W + E_k$$

$$E_k = E - W \quad E = h \cdot f$$

$$|E_k = h \cdot f - W|$$

f_{pr} - częstotliwość graniczna
jest to najmniejsza częstotliwość,
dla której zachodzi fotoefekt

$f < f_{pr}$ - fotoefekt nie występuje,
foton ma za mało energii

$f = f_{pr}$ - następuje wybicie elektronu,
ale jego $E_k = 0$

$E = W$ | $W = h \cdot f_{pr}$ | - praca
wyjściowa

$f > f_{pr}$ - następuje wybicie elektronów,
które posiadają E_k

Fotoefekt zachodzi więc dla częstotliwości:

$$f \geq f_{pr}$$

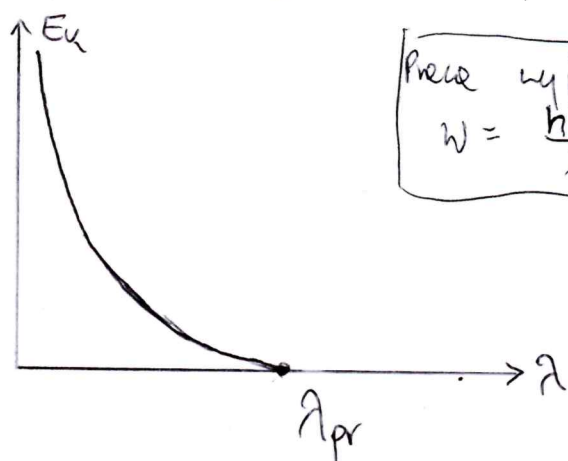
Z wykresu można odczytać pracę wyjściową: dla $f = 0$
 $|E_k| = W$

Zależność energii kinetycznej wybitego fotoelektronu
od długości fali λ :

$$E = \frac{h \cdot c}{\lambda}$$

$$E_k = \frac{h \cdot c}{\lambda} - W$$

Energia kinetyczna jest odwrotnie proporcjonalna do λ .

Praca wyjściowa:
 $W = \frac{h \cdot c}{\lambda_{pr}}$

λ_{pr} - graniczna długość fali
jest to największa
długość fali, dla której
zachodzi fotoefekt

$$\lambda_{pr} = \lambda_{max}$$

$\lambda \leq \lambda_{pr}$ - zachodzi zjawisko fotoefektu

$\lambda > \lambda_{pr}$ - fotoefekt nie zachodzi, foton ma
za mało energii

Pęd fotonu: fotony posiadają pęd, który obliczamy ze wzoru: $p = m \cdot v$, $m = 0$, $v = c$

Energia fotonu można obliczyć ze wzoru:

$E = mc^2$ - energia spoczynkowa, $E = h \cdot f$ - energia fotonu

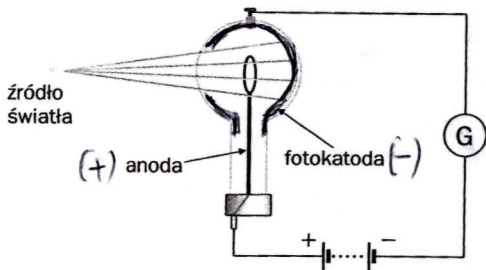
$$h \cdot f = mc^2 / c$$

$$\frac{h \cdot f}{c} = m \cdot c - \text{pęd}$$

$$p = \frac{h \cdot f}{c} \quad \text{lub} \quad p = \frac{h}{\lambda}$$

Fotokomórka

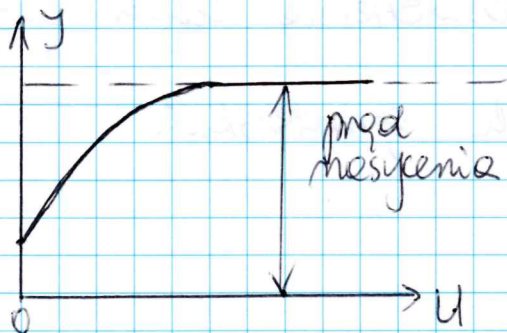
Jest to próżniowa banka szklana, pokryta wewnątrz warstwą metalu - fotokatoda i wtopionym drutem, który stanowi anodę.

Przyłożenie napięcia między katodą i anodą nie powoduje przepływu prądu, ponieważ obwód jest otwarty.

Po oświetleniu fotokatody następuje z niej emisja elektronów, które dzięki polu elektrycznemu dobiegają do anody, zamykając obwód, co powoduje przepływ prądu. Gdy przestaniemy oświetlać fotokatodę prąd przestaje płynąć.

Zależność natężenia prądu I płynącego przez fotokomórkę od napięcia U między katodą i anodą.

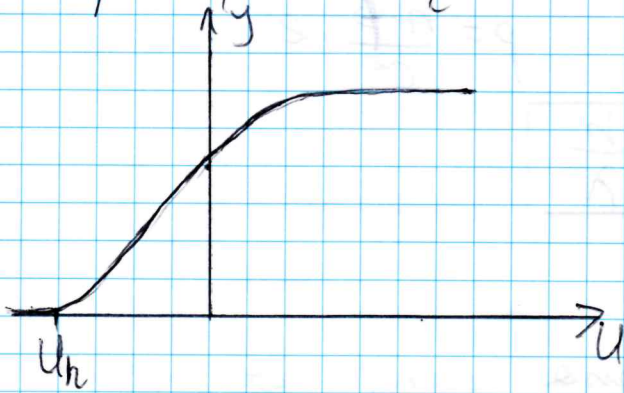
Prąd o bardzo małym natężeniu można zaobserwować nawet wówczas, gdy w obwodzie nie ma źródła napięcia. Świadczy to o tym, że elektrony opuszczające fotokatodę mają energię kinetyczną i dobiegają do anody.

Prąd nasycenia - prąd o maksymalnej wartości natężenia prądu. Wszystkie wybite elektrony dotarły do anody. Dalsze zwiększanie napięcia nie powoduje wzrostu I .

Do fotokomórki nie stosuje się prawa Ohma, ponieważ zależność $I(U)$ nie jest rosnącą funkcją liniową.

5
 Jeśli do fotokatody przyłożymy (+) bieżący zmienny napięcie, a do anody (-) nastąpi wyhamowanie strumienia elektronów. Emitowane z fotokatody elektrony są odpychane przez ujemną anodę.

U_h - napięcie hamowania!
 ujemne napięcie, któremu odpowiada $I=0$,
 elektrony wylatujące z katody tracą całą energię kinetyczną i pole hamujące im nie pozwala do anody

Znając U_h można obliczyć energię kinetyczną największych elektronów.

$$W = \Delta E_k$$

$$|U_h| \cdot e = \frac{m_e v^2}{2}$$

$$W = U \cdot q = U \cdot e$$

Napięcie hamowania U_h zależy od częstotliwości promieniowania oświetlającego fotokatodę, a U_{sc} E_k zależy od częstotliwości tego promieniowania.

Wykorzystanie fotokomórek:

- termistory (do utrzymywania stałej temperatury)
- włączanie i wyłączenie oświetlenia ulicznego
- otwieranie drzwi
- pomiar czasu o biegu sprinterskich

Falowa natura cząstek

W myśl hipotezy francuskiego fizyka L. de Broglie'a:
Każdej poruszającej się cząstce można przypisać
fale o pewnej długości, którą obliczamy ze wzoru:

$$\lambda = \frac{h}{p}$$

Fale te nazywamy falami materii.

Dla cząstki materialnej $p = m \cdot v$

$$\lambda = \frac{h}{m \cdot v}$$

m - masa cząstki [kg]
 v - prędkość cząstki [$\frac{m}{s}$]

Przejawy falowej natury cząstek:

- 1) Strumień elektronów przechodzący w pobliżu krawędzi przedmiotu daje małe ekranowe obrazy zbudowany z pręg.
- 2) Wiązka przyspieszonych elektronów po oddziaływaniu z kryształem ulega dyfrakcji.
- 3) Wiązka elektronów po przejściu przez folię cienką krystalicznego daje małe ekranowe obrazy interferencyjne. Sieć krystaliczna pełni rolę siatki dyfrakcyjnej.
- 4) W mikroskopie elektronowym strumień przyspieszonych elektronów przechodząc przez preparat daje obraz o zdolności rozdzielczej wielokrotnie większej niż w mikroskopach optycznych.